

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

бакалавр
01 Освіта/Педагогіка
014 Середня освіта (Історія)
Середня освіта (Історія)
4
4 рік, VIII семестр
обов'язкові компоненти ОП
згідно з розкладом
українська
Щопонеділка 12.00 - 13.00 (309 кабінет, з
можливістю дистанційної роботи на платформах
ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Острияно Андрій Миколайович
E-mail: ostryanko@ukr.net
тел. +38(046)676-850
моб. +38(050)908-71-02

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Джерелознавство історії України» є нормативною в освітній програмі 014 Середня освіта (Історія). Викладання цієї дисципліни має на меті ознайомити студентів з джерельною базою історії України, а також забезпечити формування основних навичок роботи з писемними джерелами з історії України.

Завдання курсу полягає у з'ясуванні особливостей формування джерельної бази з історії України в різні періоди, інформаційного потенціалу писемних джерел, перспектив історичних досліджень з історії України та історичного джерелознавства.

Він викладається у VIII семестрі в обсязі 4 кредитів й передбачає 30 лекційних годин, 14 практичних годин, а також 76 годин самостійної роботи.

Успішне засвоєння навчального курсу «Джерелознавство історії України» передбачає

засвоєння здобувачами вищої освіти курсів «Історія України» та «Спеціальні історичні дисципліни».

Отримані під час вивчення курсу «Джерелознавство історії України» знання, вміння, навички можуть бути застосовані в ході подальшої дослідницької діяльності, написанні кваліфікаційної роботи, а також в разі продовження навчання за фахом на наступному освітньому рівні магістр.

Мета вивчення курсу «Джерелознавство історії України» полягає в ознайомленні здобувачів освіти з процесом творення історії, й зокрема основному ремеслу історика – роботі з історичними джерелами, оволодінні методикою джерелознавчої евристики, усвідомленні інформаційного потенціалу джерел з історії України.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати культурні цінності на основі розуміння закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, зберігати баланс між професійним та особистим життям.

ЗК 04. Здатність виявляти ініціативу, підприємливість, генерувати нові ідеї, визначати та розв'язувати проблеми.

ЗК 05. Здатність ефективно працювати одноосібно, у складі команди і в мультидисциплінарному оточенні.

ЗК 06. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.

ЗК 07. Здатність спілкуватися державною мовою усно та письмово, доносити власну думку іноземною мовою усно та письмово.

ФК 09. Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей.

ФК 10. Здатність до абстрактного мислення, пошуку, оброблення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел.

ФК 11. Здатність обґрунтовано визначати роль України в загальноєвропейських та світових культурних процесах.

ПРН 01. Уміння аналізувати й розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері професійної діяльності або навчання.

ПРН 11. Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ПРН 12. Розуміння й використання основних сучасних термінів і положень історичних наук та методики їх викладання, а також здатність аналізувати, порівнювати і класифікувати результати діяльності науковців різних напрямків і шкіл. Знання та розуміння історіографії для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.

ПРН 13. Уміння використовувати методологію історії як науки, характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими подіями та явищами на підставі критичного аналізу історичних джерел, інтеграції їх змісту, визнання й сприйняття різноманітності їх оцінок.

Тематичний план
Структура та тематичний план навчальної дисципліни
«Джерелознавство історії України»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Тема 1. Джерелознавство – галузь знань про історичні джерела.

Джерелознавство – спеціальна галузь наукових знань про історичні джерела. Становлення джерелознавства як спеціальної галузі наукових історичних знань. Предмет, завдання і функції джерелознавства. Предмет і завдання джерелознавства історії України.

Тема 2. Основні джерелознавчі категорії

Основні джерелознавчі категорії: історичний факт, першоджерело, вторинне джерело та позаджерельне знання. Вірогідність, репрезентативність, автентичність та оригінальність. Історичне джерело та історичний факт. Інформація історичного джерела, її структура. Еволюція історичних джерел та фактори, що її визначають.

Класифікація історичних джерел. Поняття класифікації джерел. Завдання класифікації. Класифікаційні ознаки і критерії класифікації джерел.

Типо-видова класифікація історичних джерел. Поняття про типи, роди, види та різновиди історичних джерел. Особливості класифікації писемних джерел. Документальні і нарративні джерела. Види писемних джерел. Історіографічні джерела. Поняття про масові джерела. Унікальні історичні джерела.

Джерельна база дослідження, її рівні та структура. Первісна, реальна, актуалізована і потенційна джерельна база.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2
ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ДАВНЬОЇ ТА
СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема 1. Документальні джерела з давньої і середньовічної історії України

Актові джерела. Характеристика актів як виду історичних джерел. Час та умови виникнення публічних та приватних актів. Особливості відображення дійсності в актових джерелах. Особливості джерелознавчого аналізу актових і діловодних документів. Поняття про формуляр документа.

Акти світської влади (міждержавні та міжкнязівські угоди, жалувані, духовні, уставні грамоти і церковні устави, акти приватного характеру та нормативні акти). Особливості їх формулярів.

Перші міжнародні договори Київської Русі (907, 911, 944 та 971 рр.) як актові джерела. Церковні устави. Жалуванні грамоти.

Руська правда: її основні редакції та списки. Проблема складу редакцій, часу та місця їх появи. Роль Руської правди у подальшому розвитку корпусу законодавчих джерел. Устави та уставні грамоти.

Тема 2. Нарративні джерела з давньої і середньовічної історії України

Писемні джерела іноземного походження про слов'ян та Русь. Особливості інформаційного потенціалу повідомлень давніх авторів.

Візантійські джерела про ранню історію східних слов'ян. «Історія війни з готами» Прокопія Кесарійського, анонімний «Стратегікон». Твори Костянтина Багрянородного (Порфірородного). «Історія в десяти книгах» Лева Диякона.

Західноєвропейські джерела з історії східних слов'ян. «Бертинські аннали». Книга хронік Тітмара Мерзебурзького. «Діяння архієпископів гамбурзької церкви» Адама Бременського.

Арабські джерела з історії східних слов'ян. Праці Ібн-Хордадбега, Ібн-Фодлана, аль-Масуді, Ібн-Русте, аль-Джайхані та ін.

Літописи, їх видові ознаки, соціальні функції. Поняття про літопис та літописний звід. Редакції та списки літописів. Протографи. Автори літописних текстів: їхній світогляд, соціальний статус. Етапи роботи літописців над текстами. Протографи та прийоми роботи літописців з ними. Значення досліджень О. Шахматова, І. Данилевського для розробки сучасної методики вивчення літописів.

Літописання Київської Русі. «Повість минули літ»: джерельна база та протографи. Проблема Початкового зводу. Київський, Галицько-Волинський літописи.

Особливості Давньоруської літератури. Літературні жанри. Повчання. Слова. Ходіння. Військові повісті. Агіографічні твори. Життя. Апокрифи. Патерики.

«Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім». «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. «Києво-Печерський патерик». «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена». «Житіє Феодосія, ігумена Печерського».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ

Тема 1. Документальні джерела з історії України литовсько-польської доби

Причини кількісного зростання корпусу актових джерел. Різновиди актових джерел XIV – першої половини XVII ст. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Привілеї та їх особливості. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.), Литовська та Руська (Волинська) метрики: склад, історія вивчення та публікації. Матеріали сеймів та місцевих сеймиків. Акти Магдебурзького права. Жалувані, купчі та мінові грамоти, устави (Устава на волоки 1557 р.), інвентарі та люстрації. Книги гродських, магістратських та земських судів.

Тема 2. Нарративні джерела з історії України литовсько-польської доби

Західноруські (білорусько-литовські) літописи. Супрасльський літопис першої половини XVI ст., Баркулабівський літопис (1545–1633 рр.), літопис Биховця середини XVI ст. «Літописець великих князів литовських», «Літопис Великого князівства литовського».

Українські літописи XV – першої половини XVII ст. Густинський літопис кінця XVI ст. Львівський літопис. Острозький літописець. Літопис Густинського монастиря.

Історичні праці та мемуарна література. А. Контаріні «Подорож до Персії», «Записки про Московію» З. Герберштейна. «Хроніка польська, литовська, жмудська й усієї Русі» М. Стрийковського, «Опис Сарматії Європейської» О. Гваньїні. «Трактат про дві Сарматії» М. Меховського. «Хроніка Польщі» М. та Й. Бельських. «Війна скіфо-козацька» І. Пасторія. Щоденник Е. Лясоти. «Про вдачу татар, литовців і москвитян» М. Литвина. Опис України» Г. де Боплана.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4 ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Тема 1. Документальні джерела з історії України доби Гетьманщини Основні види актів російських державних установ другої половини XVII–XVIII ст., що стосуються України. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Законодавчі акти гетьманського управління. Універсали, документація Генеральної, полкових та сотенних канцелярій, архів Коша Запорізької Січі, актові книги.

Описово-статистичні джерела як вид історичних джерел. Реєстри, компути, ревізії. Переписні книги 1666 р. Генеральне слідство про маєтності 1729–1730 рр. Рум'янцевський (Генеральний) опис 1765–1769 рр. Топографічні описи українських земель. «Черниговського намєстничества топографическое описание» О. Шафонського. Топографічні описи Київського, Новгород-Сіверського та Харківського намєстництв.

Пам'ятки правничої думки як історичні джерела. «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» Пилипа Орлика. «Права по котрым судится малоросийский народ» (1743), «Суд і розправа в правах малоросійських» Ф. Чуйкевича (1750), «Екстракт малоросійських прав» О. Безбородька (1767).

Тема 2. Нарративні джерела з історії України доби Гетьманщини

Праці літописного характеру другої половини XVII–XVIII ст. Український «Хронограф». «Синопис». «Кройніка» В. Софоновича. Місцеві та монастирські українські літописи.

Козацьке літописання. Літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки. Місцеві та монастирські літописи. Праці літописного характеру «Кройніка» Феодосія Софоновича. «Синопис», «Хронограф» 1681 р.

Літописні компіляції другої половини XVIII ст. «Краткое описание о козацком малоросийском народе и о военных его делах» (1765) Петра Симоновського, «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 год с изъяснением образа тамошнего правления» (1777) Василя Рубана, «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще» О. Рігельмана (1785–1786).

Джерелознавчі особливості творів іноземців, що писали про Гетьманщину. «Щоденник» П. Алепського. «Щоденник» П. Гордона. «Історія війни козаків проти Польщі» П. Шевал'є. «Пам'ятки про події в Польщі» А. Радзівіла. «Повідомлення про походження і звичаї козаків» А. Віміна. «Книга подорожей» Е. Челебі.

Щоденник Якова Марковича, «Діаріуш» та «Щоденник» Миколи Ханенка, «Щоденник» П. Апостола.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5 ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема 1. Документальні джерела з історії України XIX – початку XX ст.

Законодавчі акти XIX – початку XX ст. щодо України, їх основні різновиди та публікації. Зміни в оформленні та походженні документів державних установ. Еволюція формулярів окремих різновидів діловодної документації. Вплив технічних засобів фіксації інформації на зміст та форму документів. «Повне зібрання законів Російської імперії» та «Звід законів Російської імперії»: призначення, структура, склад, ступінь повноти. Маніфести, укази, регламенти, постанови, інструкції, положення, накази як різновиди документальних джерел XIX – початку XX ст. «Валуєвський циркуляр» 1863 р., «Емський указ» 1876 р.

Діловодні документи Російської імперії XIX – початку XX ст. Документи державних установ. Протоколи та журнали засідань. Супровідні матеріали до протоколів. Діловодна документація державних підприємств та організацій. Діловодство поміщицьких маєтків та капіталістичних підприємств.

Судово-слідчі матеріали. Судові справи – комплекси документів процесу розшуку та суду. Практика складання судово-слідчих матеріалів, їхні формуляри. Інформативні цінність судово-слідчої документації.

Документи громадських, політичних об'єднань і рухів. Програмні та статутні документи партій і організацій, творів лідерів політичних та громадських об'єднань. «Руська Правда» П. Пестеля. «Книга буття українського народу» як джерело з історії діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні документи народницьких організацій. «Самостійна Україна» М. Міхновського. Програми і статuti політичних партій. Протоколи з'їздів та конференцій. Твори лідерів та ідеологів партій.

Тема 2. Статистичні та нарративні джерела з історії України XIX – початку XX ст.

Загальна характеристика статистичних джерел. Основні види статистичних джерел першої половини XIX ст. Військово-топографічні описи, господарчі статистичні описи, матеріали ревізій.

Державна статистика. Діяльність центрального статистичного комітету Російської імперії у другій половині XIX ст. Відомча статистика: аграрна, промислова, статистичні праці, статистика транспорту і торгівлі. Земська статистика.

Періодична преса. Принципи систематизації періодичних видань. Жанрові особливості матеріалів періодичної преси. Особливості відображення дійсності у періодичній пресі. Специфіка галузевих видань. Роль цензури у розвитку газетної та журнальної справи. Методика роботи з періодичними виданнями. Журнали «Основа», «Київська старовина», «Україна», «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», «Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка» у Львові.

Джерела особового походження. Особливості відображення дійсності у ego-текстах. Основні жанри мемуарних творів. Щоденники та спогади. Автобіографії. Curriculum vitae та життєписи. Епістолярна культура.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6 ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

Тема 1. Джерела з історії України XX ст.

Індустріальні перетворення та науково-технічна революція як фактори еволюції джерел. Особливості умов виникнення, змісту, функціонального призначення джерел.

Джерела до історії української революції 1917–1920 рр. Законодавча діяльність українських урядів. Універсали Центральної Ради. Законодавчі акти доби гетьманату П. Скоропадського. найважливіші законодавчі акти доби Директорії. Мемуаристика доби визвольних змагань.

Законодавчі акти радянської доби. Конституції 1918, 1924, 1936, 1977, 1996 рр. Систематизація законів та створення кодексів. Декрети, конституції, постанови, положення, резолюції, закони, постанови, укази. Договори, конвенції, протоколи, угоди. Матеріали з'їздів Рад, Верховної Ради УРСР та України.

Діловодна документація. Діловодна «паперова» робота як галузь державного управління. Організаційна, розпорядча, планова, облікова, контрольна та звітна документація. Стандартизація документів. Уніфікація формуляра діловодних документів.

Документи планування народного господарства як джерела з історії України. П'ятирічні (семирічні) плани, перспективні плани, поточне планування та звітність.

Статистичні джерела радянської доби. Промислова статистика. Статистика сільського господарства. Переписи населення 1920, 1923, 1926, 1939, 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 рр.

Своєрідність приватноправової документації XX ст. Обмеження створення приватноправових актів за радянських часів і створення нових зразків актової документації (договори про соціалістичне змагання, резолюції мітингів, зборів тощо) як відображення колективної складової у суспільно-політичній та суспільно-економічній сфері діяльності людей.

Документальні матеріали представницьких органів державної влади.

Матеріали політичних партій і громадських організацій в Україні. Програмні документи українських політичних партій та об'єднань. Матеріали РСДРП-РКП(б)-ВКП(б)-КПРС.

Джерела особового походження. Особливості формування цього комплексу у XX ст. Джерела особового походження за радянської доби. Особливості побутування епістолярію. Перлюстрація. Специфіка мемуарної прози радянської доби. Класифікація мемуарних текстів. Феномен колективних спогадів. Автобіографії. Щоденники.

Періодична преса. Еволюція різноманітних типів періодичних видань. Преса, влада, ідеологія, політика.

Тема 2. Джерела з історії України доби незалежності

Основні види джерел з історії України доби незалежності. Конституція України 1996 р. Законодавчі акти. Діловодна документація підприємств та організацій. Документальні свідчення діяльності політичних та громадських організацій та об'єднань. Статистика. Публіцистика, періодика та мемуари. Формування та збереження первісної джерельної бази.

Ресурси мережі Інтернет як історичне джерело. Публікація історичних джерел в Інтернеті. Джерелознавчі проекти в мережі Інтернет. Інформаційні сайти, соціальні мережі, блоги як історичні джерела.

Структура навчальної дисципліни «Джерелознавство історії України»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с. р.		л	с	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні проблеми джерелознавства												
Тема 1. Джерелознавство – наука про історичні джерела.	5	2				3	9	1				8
Тема 2. Основні джерелознавчі категорії	8	2				6	11	1				10
Разом за змістовим модулем 1	13	4				9	20	2				18
Змістовий модуль 2. Писемні джерела з давньої і середньовічної історії України												
Тема 1. Документальні джерела з давньої і середньовічної історії України	6	2				4	9					9
Тема 2. Нарративні джерела з давньої і середньовічної історії України	13	4	2			7	12,5	0,5	1			11
Разом за змістовим модулем 2	19	6	2			11	21,5	0,5	1			20
Змістовий модуль 3. Писемні джерела з історії України литовсько-польської доби												
Тема 1. Документальні джерела з історії України литовсько-польської доби	9	2	2			5	7,5	0,5	1			6
Тема 2. Нарративні джерела з історії України литовсько-польської доби	10	2				8	10					10
Разом за змістовим модулем 3	19	4	2			13	17,5	0,5	1			16
Змістовий модуль 4. Писемні джерела з історії України доби Гетьманщини												
Тема 1. Документальні джерела з історії	9	2	2			5	8	1	1			6

України доби Гетьманщини												
Тема 2. Нарративні джерела з історії України доби Гетьманщини	14	4			10	12,5	0,5					12
Разом за змістовим модулем 4	23	6	2		15	20,5	1,5	1				18
Змістовий модуль 5. Писемні джерела з історії України XIX – початку XX ст.												
Тема 1. Документальні джерела з історії України XIX – початку XX ст.	13	4	2		7	12	1	1				10
Тема 2. Статистичні та нарративні джерела з історії України XIX – початку XX ст.	15	2	2		11	14	1					13
Разом за змістовим модулем 5	28	6	4		18	26	2	1				23
Змістовий модуль 6. Писемні джерела з історії України XX – початку XXI ст.												
Тема 1. Джерела з історії України XX ст.	11	4	2		5	9,5	1					8
Тема 2. Джерела з історії України доби незалежності	7		2		5	5,5	0,5					5
Разом за змістовим модулем 6	18	4	4		10	14,5	1,5					13
Усього годин	120	30	14		76	120	8	4				108

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Нарративні джерела з історії України доби Давньоруської держави: «Слово о полку Ігоревім» як історичне джерело	2	1
2	Документальні джерела з історії України Литовсько-польської доби: Литовські статuti як історичні джерела	2	1
3	Масові джерела з історії України доби Гетьманщини: Описово-статистичні джерела другої половини XVIII ст.	2	1
4	Документальні джерела з історії України XIX – початку XX ст.: Валуєвський циркуляр та Емський указ як історичні джерела	2	1
5	Нарративні джерела з історії України XIX – початку XX ст.: «Щоденник» Михайла Грушевського як історичне джерело	2	
6	Документальні джерела з історії України XX ст.: Радянські конституції як джерело з історії України XX ст.	2	

7	Ресурси мережі Інтернет як історичне джерело: Соціальні мережі як історичне джерело	2	
Усього годин практичних занять		14	4

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Теоретико-методологічні проблеми джерелознавства: Основні джерелознавчі категорії: історичний факт, першоджерело, вторинне джерело та позаджерельне знання. Вірогідність, репрезентативність, автентичність та оригінальність. Історичне джерело та історичний факт. Інформація історичного джерела, її структура. Еволюція історичних джерел та фактори, що її визначають. Історіографічні джерела. Поняття про масові джерела. Унікальні історичні джерела. Джерельна база дослідження, її рівні та структура. Первісна, реальна, актуалізована і потенційна джерельна база.	9	18
2	Писемні джерела з давньої і середньовічної історії України: Візантійські джерела про ранню історію східних слов'ян. «Історія війни з готами» Прокопія Кесарійського, анонімний «Стратегікон». Твори Костянтина Багрянородного (Порфірородного). «Історія в десяти книгах» Лева Диякона. Західноєвропейські джерела з історії східних слов'ян. «Бертинські аннали». Книга хронік Тітмара Мерзебурзького. «Діяння архієпископів гамбурзької церкви» Адама Бременського. Арабські джерела з історії східних слов'ян. Праці Ібн-Хордадбеха, Ібн-Фодлана, аль-Масуді, Ібн-Русте, аль-Джайхані та ін. Київський, Галицько-Волинський літописи. «Повчання» Володимира Мономаха. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. «Києво-Печерський патерик». «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена». «Житіє Феодосія, ігумена Печерського».	11	20
3	Писемні джерела з історії України литовсько-польської доби: Історичні праці та мемуарна література. А. Контаріні «Подорож до Персії», «Записки про Московію» З. Герберштейна. «Хроніка польська, литовська, жмудська й усієї Русі» М. Стрийковського, «Опис Сарматії Європейської» О. Гваньїні. «Трактат про дві Сарматії» М. Меховського. «Хроніка Польщі» М. та Й. Бельських. «Війна скіфо-козацька» І. Пасторія. Щоденник Е. Лясоти. «Про вдачу татар, литовців і москвитян» М. Литвина. Опис України» Г. де Боплана.	13	16
4	Писемні джерела з історії України доби Гетьманщини: Праці літописного характеру другої половини XVII-XVIII ст. Український «Хронограф». «Синопис». «Кройнік» В. Софоновича. Місцеві та монастирські українські літописи. Козацьке літописання. Літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки. Місцеві та монастирські літописи. Літописні компіляції другої половини XVIII ст. «Краткое описание о	15	18

	<p>козацком малороссийском народе и о военных его делах» (1765) Петра Симоновського, «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 год с изъяснением образа тамошнего правления» (1777) Василя Рубана, «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще» О. Рігельмана (1785-1786).</p> <p>Джерелознавчі особливості творів іноземців, що писали про Гетьманщину. «Щоденник» П. Алепського. «Щоденник» П. Гордона. «Історія війни козаків проти Польщі» П. Шевал'є. «Пам'ятки про події в Польщі» А. Радзівіла. «Повідомлення про походження і звичаї козаків» А. Віміна. «Книга подорожей» Е. Челебі.</p> <p>Щоденник Якова Марковича, «Діаріуш» та «Щоденник» Миколи Ханенка, «Щоденник» П. Апостола.</p>		
5	<p>Писемні джерела з історії України XIX – початку XX ст.:</p> <p>Документи громадських, політичних об'єднань і рухів. Програмні та статутні документи партій і організацій, творів лідерів політичних та громадських об'єднань. «Руська Правда» П. Пестеля. «Книга буття українського народу» як джерело з історії діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні документи народницьких організацій. «Самостійна Україна» М. Міхновського. Програми і статuti політичних партій. Протоколи з'їздів та конференцій. Твори лідерів та ідеологів партій.</p> <p>Періодична преса. Принципи систематизації періодичних видань. Жанрові особливості матеріалів періодичної преси. Особливості відображення дійсності у періодичній пресі. Специфіка галузевих видань. Роль цензури у розвитку газетної та журнальної справи. Методика роботи з періодичними виданнями. Журнали «Основа», «Київська старовина», «Україна», «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», «Записки Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка» у Львові.</p>	18	23
6	<p>Писемні джерела з історії України XX – початку XXI ст.: Основні види джерел з історії України доби незалежності. Конституція України 1996 р. Законодавчі акти. Діловодна документація підприємств та організацій. Документальні свідчення діяльності політичних та громадських організацій та об'єднань. Статистика. Публіцистика, періодика та мемуари. Формування та збереження первісної джерельної бази.</p> <p>Джерела особового походження. Особливості формування цього комплексу у XX ст. Джерела особового походження за радянської доби. Особливості побутування епістолярію. Перлюстрація. Специфіка мемуарної прози радянської доби. Класифікація мемуарних текстів. Феномен колективних спогадів. Автобіографії. Щоденники.</p> <p>Ресурси мережі Інтернет як історичне джерело. Публікація історичних джерел в Інтернеті. Джерелознавчі проекти в мережі Інтернет.</p>	10	13
Усього годин на самостійну роботу		76	108

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на семінарському занятті	до 8 балів
б) самостійна робота	до 19 балів
г) підсумковий контроль	до 25 балів

Відповідь на семінарському занятті являє собою повідомлення з питання винесеного на обговорення. Цей виступ повинен бути чітко структурований і містити основні результати наукового вивчення проблеми, аргументи з приводу існуючих концептуальних підходів до питання, що вивчається, а також власне бачення доповідачем обговорюваної проблеми у вигляді висновків. Доповідь не повинна тривати більше 10 хвилин. При оцінюванні виступу на семінарському занятті перевага надається самостійним (без використання конспекту) відповідям, які демонструють вільне володіння студентом навчальним матеріалом. Обов'язковим є використання історичних джерел під час відповіді на питання семінару (цитування, демонстрація, тощо). При цьому допускається використання ксерокопій текстів джерел, репродукцій зображальних джерел, муляжів речових пам'яток, відео- та аудіозаписів, тощо. Відповіді, що спираються виключно на здобутки історіографії у вивченні різних джерельних комплексів, не можуть бути оцінені максимальною оцінкою, як і відповіді, що являють собою відтворення інформації про джерело або про джерельні комплекси без належного аналізу специфіки створення, з'ясування авторства, інформаційної цінності, особливостей методики їхнього опрацювання.

Студенти можуть ставити **питання** в ході обговорення проблем семінарського заняття. Питання також дозволяють виявити ступінь готовності студента до розгляду, винесених на семінарське заняття, питань, тому до уваги береться передусім якість питань. Ті з них, які провокують дискусію, актуалізують нові аспекти обговорюваної проблеми, створюють проблемні ситуації можуть бути оцінені високим балом, на відміну від питань репродуктивного характеру. При оцінюванні питань студентів їхня кількість принципового значення не має.

Рецензування відповіді на семінарському занятті передбачає визначення рівня виступу з питання семінарського заняття. З позицій власного розуміння питання студент повинен оцінити рівень знань свого колеги, вказавши на здобутки та недоліки у відповіді. Рецензія повинна враховувати самостійність суджень доповідача, їх адекватність рівню розвитку історичної науки, здатність аргументовано відстоювати свою точку зору в дискусії.

Доповнення на семінарському занятті передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал доповідача. Цінність доповнення полягає у приверненні уваги до тих аспектів обговорюваного питання, які не знайшли висвітлення у виступі доповідача. При оцінюванні доповнень студентів їх кількість значення не має.

Самостійна робота передбачає опрацювання проблем, винесених на позааудиторне вивчення. Оцінювання якості самостійної роботи здійснюється в ході написання контрольних робіт з питань, запропонованих для самостійного опрацювання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

A (Відмінно)	90 – 100	Видатна робота з мінімальними помилками
B (Дуже добре)	83 – 89	Вище середнього стандарту, але з деякими незначними помилками
C (Добре)	75 – 82	В цілому гарна робота, але з помітними помилками
D (Задовільно)	68 – 74	Пристойно, але зі значними помилками
E (Достатньо)	60 – 67	Задовольняє мінімальні вимоги
FX (Незадовільно)	35 – 59	Необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання (доопрацювати)
F (Незадовільно)	0 – 34	Необхідна значна подальша робота (повторний курс навчання з дисципліни)

Перелік питань до екзамену

1. Історичне джерело як носій історичної інформації.
2. Джерелознавство – наука про історичні джерела.
3. Предмет, завдання і функції джерелознавства.
4. Предмет і завдання джерелознавства історії України.
5. Основні джерелознавчі категорії.
6. Вірогідність, репрезентативність, автентичність та оригінальність історичних джерел.
7. Історичне джерело та історичний факт.
8. Інформація історичного джерела, її структура.
9. Класифікація історичних джерел.
10. Поняття про масові та унікальні історичні джерела.
11. Інформація історичного джерела, її структура.
12. Джерельна база історичної науки, її структура.
13. Інформаційний потенціал документальних джерел.
14. Інформаційний потенціал особливості наративних джерел.
15. Актові джерела: різновиди та особливості формуляру.
16. Діловодна документація як різновид документальних джерел.
17. Судово-слідчі документи як історичні джерела.
18. Статистичні джерела.
19. Періодика як історичне джерело.
20. Джерела особового походження як різновид наративних джерел.
21. Візантійські наративні джерела про ранню історію східних слов'ян та Давньоруську державу.
22. Західноєвропейські наративні джерела з історії східних слов'ян та Русь.
23. Арабські наративні джерела з історії східних слов'ян та Русь.
24. Документальні джерела доби Давньоруської держави.
25. Давньоруське літописання XI–XIII ст. як історичне джерело.
26. Літературно-публіцистичні твори XI – початку XIV ст. як історичні джерела.
27. Документальні джерела Литовсько-Польської доби.
28. Литовські статuti як історичне джерело.
29. Білорусько-литовські літописи кінця XIV – першої половини XVII ст.
30. Українські літописи XV – першої половини XVII ст.

31. Записки іноземців як джерела з історії України XV – першої половини XVII ст.
32. Історія України доби Гетьманщини в російських актових джерелах.
33. Документальні джерела гетьманської козацької держави як джерела з історії України другої половини XVII – XVIII ст.
34. Пам'ятки правничої думки як джерела з історії України доби Гетьманщини.
35. Описово-статистичні джерела з історії Лівобережної України другої половини XVII – XVIII ст.
36. Праці літописного характеру другої половини XVII ст.
37. Літописні компіляції другої половини XVIII ст.
38. Козацьке літописання.
39. Твори іноземців як джерела з історії України про Гетьманщину.
40. Джерела особового походження з історії України доби Гетьманщини.
41. Законодавчі акти XIX – початку XX ст. щодо України, їх основні різновиди та публікації.
42. Історія України у ділових документах Російської імперії XIX – початку XX ст.
43. Основні види описово-статистичних джерел першої половини XIX ст.
44. Державна та земська статистика другої половини XIX – початку XX ст.
45. Документи політичних партій та громадських організацій як джерела з історії України XIX – початку XX ст.
46. Твори лідерів та ідеологів суспільно-політичних організацій, рухів та партій як джерела з історії України XIX – початку XX ст.
47. Періодична преса як джерело з історії України XIX – початку XX ст.
48. Джерела особового походження з історії України XIX – початку XX ст.
49. Документи українських урядів 1917–1920 рр. як історичне джерело.
50. Документальні джерела з історії України радянської доби
51. Діловодна документація як джерело з історії України радянської доби.
52. Документи комуністичної партії та праці партійних лідерів як історичні джерела.
53. Статистичні матеріали як джерела з історії України радянського періоду.
54. Особливості корпусу мемуарних джерел та епістолярію з історії України XX ст.
55. Періодична преса як джерело з історії України радянської доби.
56. Документальні джерела з історії України доби незалежності.
57. Діловодна документація підприємств та організацій як джерело з історії України доби незалежності.
58. Періодична преса доби незалежності як історичне джерело.
59. Ресурси мережі Інтернет як джерело з історії України доби незалежності.
60. Сучасна українська література та публіцистика як джерела з історії України доби незалежності.

Політика курсу

Студент зобов'язаний відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд. У разі відсутності через хворобу надати відповідну довідку. Пропущені заняття відпрацьовувати у визначений викладачем час. Студент повинен старанно виконувати завдання, брати активну участь в освітньому процесі, готувати презентації на практичні заняття.

Політика академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності студентами передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Методичне забезпечення

1. Острянюк А.М. Джерелознавство історії України. Чернігів, 2021. 60 с.
2. Острянюк А.М. Джерелознавство історії України: збірник тестових завдань. Чернігів, 2008. 92 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Історичне джерелознавство / Ред. Я.С. Калакури. Київ, 2017.
2. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Дніпропетровськ, 2003.
3. Макарчук С. Джерелознавство історії України. Львів, 2008.

Допоміжна література

1. Антонович В.Б. Лекції з джерелознавства / Ред. М. Ковальський. Острого-Нью-Йорк, 2003.
2. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія. Харків, 2005. 192 с.
3. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: [Курс лекцій]. Львів, 1999.
4. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР: Навчальний посібник для вузів. Київ, 1986.
5. Джерелознавство історії України: Довідник / ред. М.А. Варшавчика. Київ, 1998.
6. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. Москва: РГГУ, 2000.
7. Підгаєцький В.В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ ст.: Навчальний посібник для історичних факультетів. Дніпропетровськ, 2001.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

www.history.org.ua
www.litopys.org.ua
www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks
www.myslenedrevo.com.ua
www.vostlit.info
www.phys.msu.ru/gorm/chronos.htm
www.fordham.edu/halsall/ancient/asbookfull.html